

нійша і розрослась так, що один повіт Староконстатинівський (134 парафії) заняв цілий великий том в 934 стор. Автор навіть розширив заголовок останнього четвертого тома, додавши до попереднього заголовка новий: „Волинь въ описаніяхъ городовъ, мѣстечекъ и сель въ церковно-историческомъ, географическомъ, этнографическомъ, археологическомъ и др. отношеніяхъ“, — заголовок щось задовгий, але відповідний до зміста книжки.

Взагалі четвертий том праці д. Теодоровича робить добре вражіння, ліпше як попередні томи, бо в сім четвертій томі більше історичних відомостей, як слід провірених. Можна би тільки порадити авторови не друкувати різні дрібязки церковного інвентаря, що стрічають ся і в сім четвертій томі. Описи звичайних церковних річей потрібні для якої-небудь „клирової відомости“ або „літописи“, в подібних же описах церкви треба вказувати тільки на такі річі, що мають якусь історичну або археологічну вартість. І ще одно треба сказати: до таких грубих книжок, як надруковані томи „Описанія Волинской епархіи“, треба додавати докладний показчик не тільки парафій, що описані в книжці, але й інших місцевостей і осіб, які тільки є в книжці; інакше трудно орієнтувати ся в такій масі відомостей. Думаємо, що се буде зроблено після того, як вийдуть описи всіх повітів: тоді буде оден показчик для всіх томів.

Нарешті не можемо не пожадати невтомному працювитуму д. Теодоровичу з добрим успіхом закінчити описи ще трех західних повітів, після чого Волинська епархія буде мати повний цінний опис, якого не мають другі українські епархії.

Ю. С.

Юго-западный край, статистическое обозрѣніе, т. I — Восточное Полѣсье, составилъ Толмачевъ, К., 1897, ст. VIII + 480 + з табл. + з мапами.

Отся книжка є першим томом окремої серії праць присвячених описи т. зв. Південно-східного краю і дотикає ся східного Поліся, себ-то в загальних рисах — тереторії обмеженої на північ границею Минської губернії, на полудни київсько-брестським шляхом, на захід лінією Случи й Припети, й Дніпром на сході. Автор користував ся окрім друкованої літератури ще працями офіцерів російського генерального штабу, урядовими відомостями й справозданнями.

Книжка поділяє ся на дві частини — фізична опись району (1—138) й статистична (138—480). В фізичній описи цікаві проби обрахувати площу лісу (65—82), огляд і опись гір (4—11), рік (26—65) і клімату (104—138); але звістки про геологічну будову, зібрані на реко-

гноціровках офіцерів генерального штабу і карта ґрунтів викликають деякі непевности. В статистичнім відділі передовсім треба занотувати загальну органічну хибу: в таблицях — нема Українців, як окремої етнографічної ґрупи: автор нотує ґрупи — Русские, Поляки, Німці, Жиди, Чехи (169—173). Етнографічні звістки про Українців неповні, хоч і дають деякі цікаві подробиці для характеристики народнього життя цієї місцевости: автор оповідає про обставини життя, про будівлі, про господарський інвентар (239—245), додає й в тексті на взірць селянську хату і подвіре на Полісю. Цікава також і загальна характеристика української людности на Полісю (174—178). Огляд теперішнього володіння землею зроблено досить повно і докладно, але маленький історичний етюд володіння землею не вдовольняє читача. Між хибами праці треба занотувати, що автор не завсіди критично розбирає джерела і з великим довірем приймає звістки про штунду, зібрані офіцерами на рекогноціровках або ісправниками¹⁾ (163). Деякі звістки здають ся неясними, темними і невдоволяють читача: на приклад, на питання, чи стає людям свого хліба чи доводить ся прикупати його — відповідає таблиця на стор. 333, де коло назви села поставлено такі нотатки: хліба майже завсіди стає“, „іноді не стає“, „в деякі роки не стає“, „хліб купують дуже рідко...“ яка ріжниця між такимв нотатками? чи вони ідентичні?

Автор не вістаєть ся лише об'єктивним справоздавцем, иноді за цифрами і таблицями ми бачимо його індивідуальні погляди: наприклад, з приводу сумного стану релігійного життя в деяких місцевостях (замало церков і парохів) він додає власні *ria desideria* (152—157); бачимо ясно, яку школу — міністерську чи церковно-приходську — ставить висше автор (456), а в одному місці знаходимо досить характерну нотатку: „з жалем доводить ся признатись, що народом заправляють не власти духовні чи сьвітські, але Жид, що вмів підбити собі нарід й прищепити йому ріжні користні для себе повіря (176)“. Взагалі можна сказати, що автор не дуже далеко стоїть від правди й читача теж обгорне сум, коли він придивить ся таблицям про релігійне життя народа (152—157), народню освіту й медичну заемогу.

До книги додано статистичні таблиці, три карти: географічна, карта ґрунтів і карта фабричного промислу.

О. Г-ий.

А. Малинка — Родыны и хрестыны (Матеріалъ собранъ въ м. Мринѣ, Нѣжинскаго уѣзда) (К. Старина, 1898, V с. 254—286).

Д. Малинка відомий вже нашим читачам з похвальних рефератів про иньші давнійші його праці. І ся праця дуже цікава що до змісту, ба

¹⁾ Старостами.